

Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler¹

CANSEN BAŞARAN SYMES

Teşekkürler Sayın Başkan.

Ben, 21'inci yüzyıla girerken muhasebe mesleğinin içinde bulunduğu ortamla başlayacağım ama, bunlar aslında bugün sabahdan buyana hemen hemen bütün konuşmacılar tarafından altı çizildi. Dolayısıyla, çok detaya girmek istemiyorum.

Yalnız, belki konumuzda tabî "Enron" var, dolayısıyla acaba 21'inci yüzyıla girerken muhasebe mesleğinin içinde bulunduğu ortam böyle bir ortam olmasaydı "Enron" bu kadar yankılara neden olur muydu sorusuyla başlamak istiyorum.

Tabî ki, o da herhâlde bize otomatikman internet ve telekomünikasyon alanındaki gelişimler ve sermaye piyasalarının bu kadar globalleşmesinden dolayı, dünya haritasındaki herhangi bir noktada meslekle ilgili bir olayın nasıl dalgalar hâlinde yayıldığıнын bir örneği. Dolayısıyla, çok da bu slaytla ilgili fazla bir söze herhâlde gerek yok.

Hemen bir karikatürle başlayacağım.

Aslında biliyorsunuz, bu Enron olayı sırasında uluslar arası basında, dergilerde, Türkiye'de de basında inanılmaz derecede meslekle ilgili değişik bakış açılarından karikatürler çıktı. Aslında ben bu "sunum" sırasında bu karikatürlerin değişik bakış açılarından, bize verdiği mesajlardan bazılarına da değinmek istiyorum.

Bir kere Enron'da ne oldu diye başlarsak; Enron'da etik sağduyu ve vicdanla olan bağlantı koptu.

Aslında güzel bir karikatür, Enron'un logosu, İngiltere'deki bir şirkete de uyuyor, dolayısıyla bağlantıların koptuğunu gösteren bir karikatür.

Enron, aslında son 5-6 yıldır uluslar arası alanda herhangi bir sempozyuma katıldıysanız, en yaratıcı, en parlak, en hızlı büyüyen şirket olarak örnek gösterilen bir şirketti. Ben kendim, örnek vermem gerekirse, katıldığım tüm uluslar arası sempozyumlarda Enron'u dünyadaki en atak ve en yenilikçi şirket olarak bütün örneklerini de dinledik.

Şimdi, geçmişte aslında Enron'un ışıklarının yandığı parlak dönemde, yine dediğim gibi yönetim tekniklerini ve yaratıcı stratejilerini kullanan şirket olarak anılan Enron, bugün artık, bir zaman en yüksek pazar değerine sahip olup da maalesef iflâs eden bir şirket olarak anılıyor.

Bunun sonuçları nedir; aslında arıyoruz. Bunu çok farklı açılardan önümüzdeki 15-20 dakika içinde sizlerle paylaşmaya çalışacağım ama, burada iki karikatür aslında değişik açıları gösteriyor. Biri, sırtına çok ciddi bir yara almış Enron'da çalışanlar, ikincisiyse Enron'un parlaklığına güvenip bunun hisselerini alan, fonlara bağlayan ve emekliler. Bu da, aslında ilk slaytta, 21'inci yüzyılda, dediğimiz gibi dünyanın herhangi bir noktasındaki bir emekli,

¹ Sempozyum sırasında yapılan konuşma metnidir.

dünyanın başka bir noktasındaki bir şirketin kâğıdına geleceğini bağlayabiliyor. Dolayısıyla, yaptığımız işin hassasiyeti ve hangi coğrafyada çalıştığımız açısından bence bu iki karikatür iki uç örneği kendi içinde açıklıyor.

Burada, tabii "suç kimde" sorusu var. İlk akla gelen muhasebeciler, denetçiler. Ama herkes aslında aynı kazanın içinde, karikatürde gördüğümüz gibi. Öncelikle, Enron'da belki dokümanlar işaret edildi, hep onlardan bahsedildi, ama değersiz olan Enron hisselerini görüyorsunuz; bir tarafta Enron'daki muhasebeciler kâğıtları işaret ederken, öbür tarafta da Enron hisselerine sahipken kendini zengin zannedenler aslında sıfır bir değere sahip olduklarını gördüler.

Bir sonraki karikatürde şeyi çok açık görüyor; her zaman için biz muhasebeciler, denetçiler, şirket yöneticileriyle aynı kazanın içindeyiz. Dolayısıyla, bir şey oluyorsa, bunu hep birlikte yaşamak zorundayız. Dolayısıyla, burada hepimizin görevleri birbirine son derece bağlı.

Burada İngilizce'deki "cook"un bir esprili şeyi de var, aynı zamanda pişirmekten gelen, yani sana, ona göre düzenli. Dedim ki; Türkiye'de, biliyorsunuz, muhasebe mesleğinin ilk geçmişine gidersek en iyi muhasebeci, bu bizim sempozyumlarda hep örnek verilir, hissedarın, ortağın "en iyi hesabı çıkar" dediği muhasebeci. Dolayısıyla, bence bu artık herhâlde literatürden tümüyle silinmesi gereken bir espri bence; son defa bu slaytta gösterelim. Bir daha da böyle bir şeyi bu meslekte kullanmayalım derim ben.

Evet, Enron'a çok kısa bakarsak; aslında Enron Amerika'nın 7'nci büyük şirketi idi, yani 1980'de kurulup bu noktaya gelmiş. Forbs'un listesinde 6 yıl üst üste en yaratıcı ve gelecek vadeden şirket; dolayısıyla da etkinin niye bu kadar boyutlarda olduğunun bu veriler de bence örneğini gösteriyor.

Denetçisi Arthur Andersen da, burada en önemli sıkıntı neydi diye baktığımızda; bütün yapılan değerlendirmeler, halka açık bir şirketin kendisini olduğundan daha kârlı göstermesi, ki bu özellikle halka açık kurumlarda yaptığımız çalışmalarda, ister muhasebeci olalım ister şu anda sempozyumda halka açık bir şirketin yöneticileri de var aramızda, biz onların denetçileri olarak buradayız; dolayısıyla bir şirketin kârlı, gerçekten farklı görünmesinin neticeleri ve buradaki faturanın tabii ilk çıkacağı yer maalesef denetçi.

Ve burada tabii birtakım sıkıntılar da oldu; dokümanların imha edilmiş olması, meslekî kuralların yeteri kadar uygulanmaması ve tabii ki sonunda iş ahlâkî ve güvenirliliğe bağlanıyor.

Hissedarlar olarak baktığımızda; yatırımcılara ve piyasadaki ortaklara sürekli kâr ettiği ve büyüdüğü yönünde yanıltması ve yanıltıcı bilgi vermesi yönünden ciddi suçlar var. Ve tabii ki birikimleri ve çalışanların da tasarruflarının yok olması ve netice, tabii ki Aralıktaki iflâs olayı; bunu hepimiz biliyoruz.

Şimdi buradan bir başka kavram daha geldi. Son slayt da şunu gösteriyor aslında: Enron'daki tepe yöneticileri böyle bir suçu yaptıktan sonraki odaları başka bir şeye dönüştü. Dolayısıyla "Enron New E-et the suit", bence yapılan hatanın bedelinin kimlerin, nasıl ödediğinin yine bence güzel bir slaytı, çok fazla söze gerek yok.

Şimdi, buradan Enron sonrası gelişmelere ve biraz da tabii teknik konulara gireceğim; şu ana kadar olayların daha karikatürize yönüne baktık.

Tabii, Enron meslekte ciddi bir tamirat gerektirdi.

Bundan sonraki anlatacaklarım da aslında, bu ekranda gördüğünüz resimdeki gibi, çok dev bir binanın bütün sarsılan temellerinin aslında tamiri diye bakabiliriz bir başka açıdan.

Bir başka daha örnek: Biliyorsunuz, 11 Eylül dünya tarihine büyük bir felâket olarak geçti, ki birçok gazeteler, skandallar, Enron ve arkasındaki World Com ve diğerleri, Nasta 11 Eylül'den beter etti. Sanıyorum, bu mesleğin, dipteki bir hatanın bir terörizm bile önüne geçecek kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Sonrası gelişmeler de, açıkçası yasal düzenlemeler, uluslar arası finansal raporlama standartlarının ne kadar yeterli olduğu ve de çok fazla literatürde değinilmeyen kurumsal yönetimin önemini bir kere daha ortaya koydu.

Burada, sanıyorum ortadaki durumu güzel açıklayan bir söz var, Enron'un çöküşüyle ilgili olarak Amerika'da Senatoda Ticaret Komisyonu oturumunda Senatör Daniel'in yaptığı bir sözü, "Bir yandan ulusumuzun tarihindeki bu üzücü sayfayla boğuşurken, diğer yandan toplumun finans sektöründeki bilgilendirme ve piyasa sistemimiz konusundaki güvenini tekrar kazanmak zorundayız."

Dolayısıyla, ciddi bir güven sarsılması var ve bundan sonra tabii ki meslek örgütlerine, kanun koyuculara, regülâtorlere bu güveni yeniden ortaya koymak için çok ciddi bir seri şeyler çıktı.

Cevap olarak; tabii ki bu krizle ilgilenmenin zamanı geldi. Çünkü, bunun boyutları artık dalga dalga yayılmaya başladı. Güven, açıkçası, o dönem basını hatırlarsanız, birçok sempozyumdaki konuşmaları, en berbat noktasına geldi bu mesleğin tarihinden bu yana, ki dünya standartlarında son derece saygın bir noktada.

Şimdi, bu krizle ilgilenmenin zamanı geldi dedik ve arkadan Amerika, 30 Temmuzda, meslek adına son derece önemli bir yasa geçirdi.

Şimdi, bu yasa tabii ki son derece geniş, bu meslekte olan arkadaşlarımız SEC'in web slaydından birtakım detayları mutlaka incelediler, ben çok özetlemeye çalışacağım, ama özeti bile 4-5 dokümanı alacak, hızla onları geçmeye çalışacağım, ki oradaki mesajları birlikte toplayalım diye.

Şimdi bir kere, muhasebe uygulamalarına ve halka açık anonim şirketlerin bağımsız dış denetim düzenini ciddi bir biçimde değiştirmeyi amaçlayan bir yasa. Bu arada, denetim kurallarının bağımsızlığı ve işlemlerin daha etkin hâle getirilmesi.

Altını çizelim ki, ülkemizde hep bu iki yönü daha çok belki konuşuluyor, ama şirket yöneticilerinin sorumlulukları bence son derece ciddi bir konu ve de açıklanan bilgilerin daha güvenilir ve daha geniş kapsamlı olması ve bugün ona çok fazla değinmeyeceğim, ama yasanın çok ciddi bir bölümü de, şirket yöneticileri ve çalışanlar için bir hata yaptıkları

takdirdeki cezaî yaptırımlar ve buradaki SEC'in yetkilerinin genişletilmesi. Ben oraya çok fazla bugün değinmeyeceğim açıkçası.

Şimdi, yasanın üç boyutu var; denetçiler, yönetim ve denetim komiteleri. Bunlara biraz daha detaylı değineceğim, ama denetçiler açısından, dediğim gibi, bağımsızlık ve raporlama düzeni ciddi şekilde değişti, yönetim açısından çok ciddi ilâve sorumluluklar getirdi, raporların onay ve tekrar incelenmesi açısından, dahilî kontroller -birazdan bahsedeceğim, çok fazla şu ana kadar bahsetmedik- şirketin var olan dâhilî kontrollerin üzerinde ilâve teminatlar istendi ve denetim komitelerinin rolleri oldukça genişletildi.

Bu arada Türkiye açısından baktığımızda; denetim komiteleri Türkiye için yeni bir kavram, ama dünyada zaten vardı, yetkileri genişletildi. Ama ülkemizde, açıkçası, Enron'dan sonra şirketlere zorunluluk hâlinde geldi.

Bir kurum gözlemek açısından yeni doğdu diyelim, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu, ki bu şirketlerin denetimlerinin izlenmesi için bağımsız bir sivil toplum kurulu oluşturuldu; meslek adına ciddi bir şeydi.

Bu arada son derece ciddi, denetçilere kısıtlamalar getirildi. Son yıllarda aslında bağımsız denetim şirketlerine bakıldığı zaman, müşterilerin belli ihtiyaçlarından doğan ve daha böyle one-shop, yani bir dükkâna girip alabileceğiniz bütün hizmetleri onu tamamlayıcı, denetimin haricinde verilmesi ihtiyacından da doğan son derece çeşitli hizmetler veriliyordu. Ama ben hemen şunu söyleyeyim: Burada şu anda kısıtlanmış gibi gözükken hizmetlerin zaten belli bir kısmı birçok denetim firması tarafından kendi iç kurallarında bağımsızlığı zedelediği için verilmeyen hizmetlerdi; defter tutuma, birtakım kendi değerlemesini yaptığı şirketlerin denetimi gibi. Ama, yasa bunu tabî son derece ve herkes için aynı olan kurallara getirdi. Ekranda görüyorsunuz, son derece finansal bilgi sistemlerinin tasarımı ve danışmanlık gibi, zaten biliyorsunuz son birkaç yıldır bağımsız denetim şirketlerinin bünyelerinden o ana danışmanlık bölümleri de ciddi şekilde zaten ayrıldı. Ama Türkiye örneğine gelince, birazdan SPK'da bahsedeceğim, orada tabî Türkiye'deki danışmanlık ihtiyaçları gelişmiş ülkelerden oldukça farklı.

Rotasyon; aslında sabahleyin bir tartışma da yarattı, burada da tekrar, yani "Sarbanes" açısından baktığımızda, tamamıyla buradaki rotasyon, sorumlu ortağın ve o ortağa yardımcı olan, yani bizim literatürde "Concoring partner" denir, "Second partner", yani ikinci olarak danışman partnerin; ki tüm halka açık şirketlerde birden fazla baş denetçinin -aslında birçok şirketin iç kuralıdır- kontrolünden geçer. 5 yıllık bir rotasyon söz konusu, 5 yıl sonra aynı kişilerin tekrar denetçi olarak o şirkette çalışabileceği.

Dolayısıyla, buradaki en büyük fark sanıyorum kişilerin rotasyonu. Türkiye'deki şu andaki uygulama şirket rotasyonu olarak.

Belki orada bir mesaj şöyle de çıkabilir: Türkiye'de biliyorsunuz birçok bağımsız denetim şirketimiz aslında gerektiği kadar kurumsal yapıya çok fazla kavuşmadı. Yani, birçok şirkette bugün baş denetçi, çok da rotasyona tâbi tutacağınız kadar kalabalık gruplar değil. Sanıyorum orada da belli çekinceler düşünülmüştür ama, buradan belki de bir mesaj; şirketlerimizin, daha çok, belki daha küçük küçük olan şirketlerin bir araya gelerek daha ortak topluluklar kurarak güçleri birleştirmesi mesajı da çıkabilir. Eminim bunun aksine başka görüşler de olabilir ama, bu da önemli bir mesaj olarak algılanmalı diye düşünüyorum.

Denetim komiteleri; denetim komitelerinin denetçiyi seçme ve denetleme sorumluluğu çok ciddi şekilde getirildi ki, geçmişte denetim komitelerinin denetçiyi seçme konusunda bir yaptırımları yoktu.

Muhasebe uygulamalarıyla ilgili şikâyetlerin ele alınmasıyla ilgili prosedür; son derece önemli bu, zaman zaman denetçi şirketler, yani denetimi yapanlar şirket yönetimiyle belli konularda çok uzlaşamayabilirler. Burada özellikle denetim komitelerine çok ciddi roller sunuldu.

Bu arada, dışarıdan atanan tüm diğer danışmanlarla ilgili de denetim komitelerine ciddi görevler verildi.

Finansal raporda kurumsal sorumluluk:

Çok detaya girmeyeceğim ama, ana hatlarıyla, malî işlerden sorumlular ve genel müdür yetkisinde olan, herkese bu hazırlanan malî tabloların altına imzalarını atıp ve bunun tüm sorumluluğunu almak, hatta şirketin dâhili kontrol sistemlerinin doğru işlediğine kadar son derece detay sorumluluklar getirildi.

Dönemsel raporlarda ilâve bildirimler istendi. Türkiye için çok alışık olunan bir şey değildir; biliyorsunuz, ülkemizde dip notlar, açıklayıcı bilgiler mümkün olduğu kadar en kısa ve "aman rakibim açıklamıyor, ben de açıklamayayım, dezavantajlı duruma düşerim" bilinciyledir hep ve denetçilerin ciddi bir sıkıntısıdır bu. Onun da ötesine geçerek, malî durum ve operasyonun sonucu üzerine yönetimin görüşleri ve uluslar arası literatürde MDNA dediğimiz, özellikle uluslar arası halka açılarda böyle büyük bölümlerdir, şirketin malî yapısının analizine yönelik son derece ilâve bilgiler getiriyor. Bence bu da Türkiye'nin ciddi düşünmesi gereken, en azından açıklanan bilgileri, var olan dip notları geliştirme açısından önemli bir mesajdır.

Dahili kontrollerin yönetim tarafından değerlendirilmesi:

Çok kısaca biraz bahsettim, ama burada yönetimin, tebliğinin içine girerseniz çok detay bununla ilgili bilgiler var; ne derece incelemesi gerektiği yönetimin, hangi gözlüklerden bakması. Burada birtakım beyanlar isteniyor, daha sonra da bu beyanların da bağımsız denetçiler tarafından onaylanması isteniyor.

Şimdi bunlar için "Sarbanes" yönüydü, çok özet olarak geçtim.

Türkiye'de ne oldu bunun arkasından?

Kasım 2002'de hemen hızla bir tebliğ çıktı. Bu tebliğ o dönemde hızlı çıktı, sanıyorum önümüzdeki dönemlerde bununla ilgili daha geniş kapsamlar şey yapılacak.

Ama dört ana konuyu ele aldı:

Denetim hizmetlerinin kapsamı.

Rotasyon; bahsettik.

Denetimden sorumlu komiteler; daha kısıtlı bir, yani görev çerçevesi içinde ama, kanundaki kadar, Sarbanes'deki kadar çok detayları girmeden. O, son derece önemli bir gelişmedir.

Bu arada da malî tabloların bildiriminde hazırlayanlara ciddi sorumluluklar getirdi.

Burada biraz evvel Sarbanes'de gördüğünüze paralel bir liste var. Ama burada belki bir görüş bildirmek gerekirse, finansal bilgi sistemi kurma ve geliştirme kısmında, şu anda pratikte sanıyorum önümüzdeki günlerde bazı sıkıntılar olacaktır. Çünkü, Türkiye'de maalesef kurumlarımız muhasebecilerden, denetçilerinden birtakım bilgileri oluşturmada ciddi yardımlar almak durumundalar. Dolayısıyla, biz Sarbanes'den bunu aldık, son derece haklı nedenlerle aldık; ona bir şey demiyorum ama, Türkiye'de, burada şirketlerin demek ki kendi ayaklarına duran bilgileri daha iyi hazırlayabilecek donanımlara sahip olması son derece önemli.

Bu arada diğerleri hemen hemen paralel.

Bir diğer, "danışmanlık hizmetleri" çok genel bir başlık altında geçildi ama, dediğim gibi önümüzdeki günlerde bunun uygulamalarında, bunların detayında problemler çıktıkça daha detay bilgiler kamuya açıklanacaktır.

Bunun hemen arkasından son derece önemli bir kurumsal ilkeleri taslağı çıktı; ki şu anda onunla ilgili çalışılıyor. Nitekim birazdan bu konuda son derece detay bir bildirimiz olacak.

Mart ayında da, geçtiğimiz günlerde bağımsız denetim hakkında denetim şirketlerinin yapısı ve şeyinde yeni birtakım gelişmeler var.

Şimdi hemen ben konuşmamı burada toparlayacağım.

Şu ana kadar Enron, Enron'dan sonra çok hızla neler oldu; ama buradan biraz geriye bakıp biz Türkiye'de muhasebe mesleğinde neredeyiz diye bakıldığında, çok ciddi alt yapı eksiklerimiz var. Raporlama yapısında önemli adımlarımız var; son SPK'nın geliştirdiği, henüz yasalaşmayan kurallar, yeni bir standartlar kurulumuz var, ama şu anda onlar tam hayata geçmediği için bunlar çok ciddi eksiklik olarak gözüküyor.

Kurumsal yönetim koduyla ilgili çalışmalarımız var, ama henüz uygulamada ve herkesin içine sindirdiği bir kurumsal yönetim kodumuz yok, ki benim kanımca sindirilmesi de belli bir zaman alacak.

Yüksek vergi oranları, vergi riskleri; bunları sizler çok daha iyi biliyorsunuz.

Şirketlerin ciddi eksikleri var. Yani, bunları doğru uygulamak açısından hâlâ aile şirketi kimliği, şirket yöneticilerimizin kısa vadeli bakış açısı, maalesef profesyonel yönetici eksikliği diyeceğim, kurumsal yönetim konusundaki eksiklikler, uluslararası tecrübe eksikliği; bunlar da şirketlerimizin içinde bulunduğu durum. Dolayısıyla biz, bu yapının içinde bu mesleği daha ileri yapıya götürmeye çalışacağız.

Şimdi burada hemen bir ajanda çıkarırsız sonuç olarak; bizlerden piyasaların beklentisi ve muhasebe mesleğinin ajandası ne olmalı?

Tabii ki istenen yüksek kalitede bilgiye ulaşabilirlik.

Burada uluslar arası muhasebe standartları ve tam kapsamlı dip notlar diyoruz, karşılaştırılabilir ve kapsamlı bir bilgiye ulaşmak için.

Gerçeği yansıtan diyoruz, ekonomik gerçekleri gösteren, riskleri doğru ve tam yansıtan; son derece önemli.

Güvenilirde de, kurumsal yönetim ve uluslar arası standartlarda bağımsız denetim son derece önemli. Çünkü, bağımsız denetim kısmına işin yeteri kadar şey yapmadık.

Böyle bir değişim sürecine ihtiyacımız var.

Güvenin yeniden inşa edilmesinde üç ögeye çok acil ihtiyacımız var.

Şeffaflık ruhu; ki bu böyle bir formülle olacak bir şey değil; bunu bizim meslek mensupları olarak benimsememiz lâzım.

Herkese yaptığının hesabının sorulduğunun bir kurum kültürü; bu da bir süreçtir, herhangi bir hapla olacak bir şey değil.

Ve dürüst insanlara ihtiyacımız var tabii ki bu meslekte.

Ben son olarak sözlerimi NASDAQ Başkanının bir sözüyle kapatmak istiyorum: Dünya sermaye piyasalarının etkinliği toplumun duyduğu güvene, bu güven ise konuyla direkt olarak ilgili ve güvenilir bilgi sağlanmasına, kısacası yeterli düzeyde şeffaflık bağlanmasına bağlıdır diyorum.

Çok teşekkür ederim.